

Atf / Citation

KUYMA E., KOCA S. (2024). "Türkçe Kur'an Tercümelelerinde Metaforik İfadeler ve Art Zamanlı Görünümleri". *Gazi Türkiyat*, 34: 31-62.

Geliş / Submitted

08.02.2024

Kabul / Accepted

22.05.2024

DOI

10.34189/gtd.34.003

TÜRKÇE KUR'AN TERCÜMELERİNDE METAFORİK İFADELER VE ART ZAMANLI GÖRÜNÜMLERİ

Metaphorical Expressions and Their Diachronic Views in Turkish Translations of the Holy Quran

Erol KUYMA*
Selcen KOCA**

Öz

Dilin anlama ve anlamlandırma yönünü temsil etmesi bakımından metaforlar, retorik kadar günlük iletişimin de önemli bir ifade aracıdır. Bir mecaz türü olan metafor, bir kavramı daha belirgin, canlı ve farklı bir şekilde ifade etmek için başka bir kavramın belirlenmesi ve iki farklı kavram arasında başta benzerlik olmak üzere karşılaştırma, çağrışım ve yakınlaştırma gibi çeşitli yollarla ilişki kurulması esasına dayanır. Toplumsal yaşamı doğrudan etkileyen din dilinde de metaforlar yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Bu bağlamda metaforlar, Kur'an-ı Kerim retoriğinin doğal bir parçasıdır. Metaforik ifadelerde görülenin altında, kavramsal ilişkilendirmeye dayalı gizli bir anlam bulunduğundan bu tür ifadelerin tercümesi çeşitli dilsel ve anlamsal zorlukları beraberinde getirmektedir. Özellikle kaynak dil ile hedef dil arasındaki kültürel ve dilsel farklılıklar, metaforların çevirilerini zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, farklı coğrafya ve dönemlerde yapılan Türkçe Kur'an tercümelemlerindeki metafor çevirilerinin karşılaştırmalı analizini yaparak bahsi geçen zorluklara dikkat çekmektir. Bu doğrultuda Kur'an'da öne çıkan farklı tür ve özellikteki metafor örnekleri tespit edilmiş; elde edilen veriler tefsirlerden de yararlanılarak kavramsal metafor teorisi ışığında incelenmiştir. Araştırmanın odak noktasını, farklı dönem ve coğrafyalarda yapılan Türkçe Kur'an tercümelemlerindeki metaforların karşılama şekilleri oluşturmaktadır. Tespit edilen metafor örnekleri, art ve eş zamanlı bir şekilde, karşılaştırmalı yöntemle ele alınıp değerlendirilmiştir. Veri kaynağı olarak Kur'an'ın Türkçe tercümelemlerinin yapıldığı ilk dönem olan Karahanlı Türkçesinden itibaren Harezmi Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerine ait birer tercüme ile günümüz Türkiye Türkçesinde yapılmış bir mealden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Türkçe Kur'an Tercümelemleri, tercüme stratejileri, satır altı tercüme, din dili, mecaz.

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çorum/TÜRKİYE. erolkuyma@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1074-9587

** Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çorum/TÜRKİYE. selcenkoca@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4195-9157

Abstract

Metaphors, which represent the understanding and interpretation aspect of language, are an important means of expression in daily communication as well as rhetoric. Metaphor, which is a figurative language type, is used to express a concept in a more vivid, lively and distinctive way. In forming a metaphor, firstly, a concept is determined and a relationship is established between two different concepts through various means such as comparison, association and approximation, initially based on similarity. Metaphors are also widely used in the language of religion, directly impacting social life. In this context, metaphors are a natural part of Quranic rhetoric. Translating such expressions poses various linguistic and semantic challenges due to cultural and linguistic differences between the source and target languages. The main aim of this study is to draw attention to the difficulties mentioned by conducting a comparative analysis of metaphor translations in Turkish Quran translations made in different geographies and periods. In this context, various types and features of prominent metaphors in the holy Quran were identified, and the obtained data were analyzed in light of conceptual metaphor theory, also utilizing interpretations. The focal point of the analysis is how metaphors in Turkish Quran translations are handled in different periods and geographies. The identified metaphor examples were evaluated through a comparative method diachronically and synchronically. As a data source, translations of the Quran into Turkish from the Karakhanid Turkish period onwards, including Khwarazm Turkish and Old Anatolian Turkish periods, and a translation made in contemporary Turkish were utilized.

Keywords: Metaphor, Turkish Quran Translations, translation strategies, interlinear translation, religious language, figurative language.

GİRİŞ

Metafor, geleneksel olarak retorik ve edebî çalışmalar çerçevesinde ele alınmış ve analiz edilmiş bir konudur. Mecazi dille ilişkilendirilen metafor, “sadece bir tür sanatlı ve süslü söyleyiş” veya “günlük dilden ayrı ve izole edilmiş” bir ifade tarzı olarak görülmüştür (Knowles-Moon 2006: 1). Geleneksel yaklaşım, metaforu dilin alışılmadık veya normal dışı bir yolu olarak sunar. Metafor kavramının çerçevesini “edebiyat, retorik, estetik ve sanat” ile sınırlandırılan geleneksel yaklaşım, metaforik ifadeleri yeni veya alışılmadık dışında, ilginç kullanımlar olarak görür. Söz konusu geleneksel bakış açısı, modern dil bilimi ve anlam biliminin gösterdiği gelişim neticesinde yeni bir yön kazanmıştır. Metafor çalışmaları, dilin ve gerçekliğin farklı boyutlarıyla yeniden tasavvur edilmesine ve daha iyi anlaşılmasına imkân verdiği için son kırk yılda dil bilimi ve anlam biliminin en dikkat çekici çalışma alanlarından biri olmuştur. Yeni ve modern yaklaşım, metafor analizini, retorik alanla sınırlamayıp dilin diğer kullanım alanlarına da genişletmiştir (Gibbs 2008, Lakoff 2008, Punter 2007, Kövecses 2010).

Kavramsal metafor teorisi yaklaşımı, Kur’an-ı Kerim’in farklı açılardan incelenmesi için de bir metot hâline gelmiştir. Bu yaklaşımla yapılan çalışmaların büyük bir kısmı kavramsal metaforların ya da kavramsal şemaların Kur’an’daki dilsel ifade kalıplarından hareketle incelenmesi şeklindedir (Kur’an’daki metaforlarla ilgili çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sardaraz-Ali 2021; Yaşar 2022). Metafor, Kur’an-ı Kerim retoriklerinin bir parçasıdır. Görülenin altında yatan başka anlamlar taşımaları nedeniyle metaforik ifadelerin başka bir dile aktarılmasında zorluklar görülmektedir. Özellikle metaforun açık bir benzetmeye dayanmaması, kaynak dil ile hedef dilin kültürel ve dilsel özelliklerinin farklılaşması, metafor tercümesini

zorlaştıran unsurlardır. Metaforların tercümesinde karşılaşılan bu sorunlar, eşsiz bir üsluba ve anlam katmanına sahip olan Kur'an'ın tercümesinde ivme kazanmakta, diğer metinlere kıyasla Kur'an metninde söz konusu sorunların çözümü daha da zorlaşmaktadır. Kur'an'ın tercümesinde özellikle ilahi mesaja sadık kalma ve orijinal metni yanlış anlaşılmalara mahal vermeden çevirme telaşı, mütercimleri tercüme konusunda önemli ölçüde kısıtlamaktadır.

YÖNTEM VE AMAÇ

Bu çalışmada, Kur'an-ı Kerim'deki metaforlar genel olarak incelenmiş, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları göz önünde bulundurularak farklı kavramlar veya eşleştirmelerle ifade bulan ontolojik metaforlar arasından sondaj yöntemiyle seçim yapılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen örnekler, tefsirlerden de yararlanılarak kavramsal metafor teorisi ışığında analiz edilmiştir. İncelemenin odak noktasını, farklı dönem ve coğrafyalarda yapılan Türkçe Kur'an tercümelerindeki metaforların karşılanma şekilleri oluşturmaktadır. Tespit edilen metafor örnekleri, art ve eş zamanlı şekilde, karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınıp değerlendirilmiştir. Veri kaynağı olarak Kur'an'ın Türkçe tercümelerinin yapıldığı ilk dönem olan Karahanlı Türkçesinden (Kök 2004; Ünlü 2004) (KaT) itibaren Harezmi Türkçesi (Sağol 1993) (HaT) ve Eski Anadolu Türkçesi (Topaloğlu 1976) (EAT) dönemlerine ait birer tercüme ile günümüz Türkiye Türkçesinde (TT) yapılmış Diyanet Vakfı mealinden (Diyanet Vakfı Meali, <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=1&ayet=1>) (DVM) yararlanılmıştır. Bunlardan Karahanlı, Harezmi ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerine ait olan tercüme, satır altı diye tabir edilen bire bir kelime çevirisi türünde tercümeledir. Ulaşılan metaforik bulgular, kaynak alan ve hedef alan şeklinde sınıflandırılarak tablolastırılmıştır.

Türkçe Kur'an tercümelerinin dili ve üslubu üzerine literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı, Kur'an'daki dinî terimlerin Türkçede nasıl karşılandığı veya Türkçe dinî söz varlığı ile ilgilidir. Ünlü (2007, 2011); Önlü (2009), Üşenmez (2009), Şimşek (2017) vd. Kur'an'daki dinî terimlerin Türkçe tercümelede karşılanması veya Türkçe dinî söz varlığı ile ilgili çalışmalardan birkaçıdır. Daha az olmakla birlikte Türkçe Kur'an tercümelerini anlam bilimsel özellikleriyle değerlendiren araştırmalar da mevcuttur. Baylu'nun (2023) Türkçe Kur'an tercümelerinde kinayeli ifadelerin karşılanışını senkronik bir karşılaştırmayla ele aldığı çalışması, Bulut'un (2006) Kur'an'daki çok anlamlı kavramların Türkçeye tercümesini değerlendirdiği incelemesi, Çetin'in (2022) tarihî Türkçe Kur'an tercümelerinde deyimlerin karşılanışını analiz ettiği araştırması Kur'an tercümeleleri üzerine yapılmış anlam bilimsel araştırmalardandır. Türkçe literatürde Kur'an tercümelerinde metaforların görünümünü tespit eden ve bunların tarihsel sürecini göz önünde bulunduran, dil bilimsel temelli herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamız bu yönüyle, Türkçenin metaforik ifadelerin çevirisindeki yetkinliğini

göstermesi ve Türkçe dinî söz varlığının oluşumundaki sürecin ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır. Kur'an tercümelelerinde kavramsal metafor yaklaşımını esas alan bu tarz analizler, Kur'an metninin tercümesinde ve taşıdığı mana derinliğine ulaşmada metodolojik bir katkı sunacaktır.

1. METAFOR KAVRAMININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Metafor, iki farklı kavram arasında çeşitli açılardan ilişki kurarak ifade edilen kavramla başka bir kavrama atıfta bulunma yoludur. En yalın ve özet şekilde metafor, bir "anlam aktarma aracı"dır (Charteris-Black 2004: 19). Söz konusu "aktarma gücü"nü betimlenmesi hususunda ise dil bilimciler, anlam bilimciler ve söylem analistleri pek çok farklı yön ve işleve işaret etmektedirler. Lakoff ve meslektaşları tarafından öne sürülerek geliştirilen "Kavramsal Metafor Teorisi"ne göre metafor, dilsel bir araç değil gündelik hayat tecrübesine dayalı bilişsel bir araçtır. "Dünyayı tasavvur tarzımıza" nüfuz eden metafor; "dile, düşüncelere ve eylemlere" yansımakta ve doğrudan bunlar üzerinde etkili olmaktadır (Lakoff 1993; Lakoff-Johnson 1980, 1999, Lakoff-Turner 1989). Kavramsal metafor, fiziksel olmayana fiziksel gerçeklikle karşılaştırarak anlamaya yardımcı olur. Buna göre metafor, insanın kavramsal sistemindeki soyut kavramlar ile deneyime dayalı gestaltlar arasındaki asimetrik ve statik ilişkilerin karşılıklarıdır (Lakoff 2008; Lakoff-Johnson 1999).

Metafor, iki temel parça ve bu parçalar arasındaki sistematik etkileşime dayanır. Metaforu oluşturan ilk parça, gerçek anlamı ifade eden kaynak alan; ikinci parça ise metaforik/mecazi anlama işaret eden hedef alandır. Metaforu oluşturan bu iki parça arasında bir etkileşim söz konusudur. Hedefin varlığı, kaynak olan kavramın özelliklerinden bazılarını seçmesi, vurgulaması ve ön plana çıkarması için insan zihnini teşvik eder. Böylece zihinsel süreçte hedefi belirtmeye yardımcı olacak paralel imalar ve imajlar yapılandırılır. Gerçek anlamı belirten ve hedef alandaki kavramı tanımlamak için seçilen kaynak alan, hedef alana nispetle daha somut ve kolay tarif edilir, daha çok fiziksel tecrübelerle dayanan bir kavramdır. Kaynak alanın anlam alanı içerisine dâhil edilerek ona ait özelliklerle şekillendirilen hedef alan ise kaynak alana göre daha soyut ve zor tarif edilir ve anlaşılması güç bir kavramdır (Kövecses 2002: 15).

Metafor, "bakış açılarının ifade edilmesi ve onlar hakkında ne hissettiğimiz"dir (Hunston-Thompson 2000: 11). Buna göre "dünyayı görmenin bir yolu" (Charteris-Black 2004: xii) olarak da tanımlanabilecek metaforun işlevi, en genel hatlarıyla, kişinin bakış açısının ifadesidir. Metaforun işlevi, gösterdiği özelliklerle birlikte şu şekilde özetlenebilir: Klasik bakış açısına göre belâgat, güzel ve süslü söz söyleme aracı olan metafor, modern yaklaşımda dünyaya dair deneyimlerimizi aktarma aracı olarak kabul edilir. Dil kullanımı, düşüncelerin şekillenmesi ve eylemlerin ortaya koyuluşunda etkili bir aktördür. Metaforun en belirgin işlevlerinden biri de kendi argümanlarını

başkalarını ikna etmek için etkili bir araç olarak kullanılmasıdır. İkna etme hususunda stratejik bir işleve ve güce sahip olan metaforlar, alıcıların tutumları ve bakış açıları üzerinde etki gösterir. Metaforlar iletilmek istenen mesajın etkisini, alıcının yanı sıra belirli bir durum odağında da güçlendirebilir.

2. METAFOR TERCÜMESİNDE KULLANILAN STRATEJİLER VE MODELLER

Tercüme, kaynak dildeki bir metnin anlamının eş değer bir hedef aracılığıyla iletilmesidir; alıcıya/okuyucuya bir mesajın iletilmesine yardımcı olan bir araçtır. Kuramcıların farklı metin türleri için belirlediği birçok tercüme yöntemi ve stratejisi vardır. Herhangi bir metnin tercümesi; metni anlama, kaynak dilin ve hedef dilin kültürü, alıcı/okur kitlesinin durumu, farklı dilsel yapı ve özellikler gibi tercüme sürecinde tercümanın göz önüne alması gereken pek çok yön bulunması nedeniyle oldukça dikkat ve titizlik gerektiren bir faaliyettir. Bu hususta dilsel olarak özel nitelikleri bulunan metaforun tercümesi daha da zorlaşmaktadır.

Metaforların tercüme faaliyetindeki hassas durumu ve önemi dolayısıyla bir dizi akademisyen tarafından birtakım strateji ve prosedürler geliştirilmiştir. Newmark (1981: 88), metafor tercümesinde izlenen stratejileri şu şekilde özetlemektedir:

- 1) Aynı imajı hedef dilde tam anlamıyla karşılamak.
- 2) Kaynak dildeki imajı hedef dildeki standart bir imajla değiştirmek.
- 3) İmajı koruyarak metaforu benzetme yoluyla tercüme etmek.
- 4) Metaforu benzetme ve buna ek olarak gösterdiği anlam veya yine metafor ve buna ek olarak gösterdiği anlamla tercüme etmek.
- 5) Metaforu gösterdiği anlama dönüştürerek tercüme etmek.
- 6) Aynı metaforu gösterdiği anlamla birlikte yeniden üretmek.
- 7) Metaforu tamamen bırakmak.

Den Broeck (1981) ise metafor tercümesinde uygulanan yöntem ve stratejileri; bire bir tercüme, ikame ve başka kelimelerle aynı anlamı ifade etme şeklinde başlıca üç başlık altında değerlendirir. Bire bir tercüme, bir metaforun hem kaynak dildeki üslubu hem de kaynak dildeki aracıyla hedef dile aktarılmasıdır. İkame yönteminde ise kaynak dildeki araç, hedef dilde aşağı yukarı aynı anlama sahip farklı bir araçla karşılanmaktadır. Başka kelimelerle aynı anlamı ifade etme stratejisinde ise kaynak dildeki metafor, hedef dilde aynı anlama işaret edecek şekilde, ancak metaforik olmayan bir ifadeyle belirtilmektedir (Den Broeck 1981: 74-79).

3. KUR'AN-I KERİM VE METAFOR

Din söz konusu olduğunda kavramların iletişime yansıyan yönü, daha da önemlidir. Dinî söylem/ ifade, beş duyumuzun algı sınırlarının dışına çıkan ve insanların hem bu dünya hem öbür dünya algısına hitap eden bir anlayışı temsil eder. Bu sebeple, genel olarak din dilinde önemli bir yere sahip olan mecazlar, meseller, modeller, kıssalar ve sembolik ifadeler Kur'an dilinde de önemli bir yere sahip olmuştur (Koç 1995: 284). Kur'an'da sözcükler gerçek manalarında kullanıldığı gibi mecazî olarak da yer alırlar. Her ne kadar Kur'an'da mecazî ifadelerin olup olmadığına yönelik görüş ayrılıkları olsa da (Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Cerrahoğlu 2020: 205) İslam alimlerinin çoğunluğu Kur'an'da mecazın varlığını kabul etmektedirler. Belâgat sahiplerinin ortak bakış açısına göre mecaz, hakikatten daha belîğdir ve bu açıdan Kur'an'ın ifadesini daha ilgi çekici hâle getirmektedir (Cerrahoğlu 2020: 205, 206).

Burada mecazlar ve özellikle metaforlar bilinmeyen, görülmeyen, fiziksel olmayan ve zihinde canlandırması güç olan ya da Kur'an açısından bakılırsa cüzî akıl ile kavranması mümkün olmayan kavramların anlaşılması için bir yol olarak görülebilir. İletişim bağlamında dilin temsil işlevi bu tür ifadelerin temelini oluşturmaktadır.

Eski ve yeni tüm kaynaklara göre; Kur'an'ın indirildiği toplumun kültürel yapısında belâgat* ve şiir önemli bir yere sahipti. Belâgat, söz ve hitabet sanatına ilişkin birtakım kuralları içeren, Kur'an'ın icâzındaki** gizliliklerin sezilmesine vesile olan bir araçtır (Hacımüftüoğlu 2015: 6, 13). Bu noktada modern dil bilimi anlayışıyla ortaya koyulan ve geliştirilen metafor kavramı, belâgat veya retorik'in bir alt dalı olarak icazların açıklanmasında ve yorumlanmasında bir yöntem ve bakış açısı olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla tefsir metodolojisi için de bir seçenek olmaktadır.

Dinî söylemler dışındaki dil türleri üzerinde hermenötik tespitlerde mecaz ve metaforlar birer yaklaşım ya da çözüm yolu olabilirken din dili söz konusu olduğunda daha kısıtlı ve tartışmalı bir durum baş göstermektedir. Çünkü bahsi geçen yorumlama ya da anlamlandırma meselesinde geleneksel anlayışın merkezinde yer alan belâgat ve icaz da göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Konuyla alakalı H. R. Yaşar (2022: 578), "Kavramsal Metafor Kuramı"nın dayandığı felsefeyi ve aldığı eleştirileri dikkate almadan kuramı Kur'an'a tatbik etmenin nitelikli ve derinlikli çözümleme yapmaya engel olacağını belirtir. Devamında "Kuram"la mecaz arasındaki ilişkinin incelenmesinin gereğine değinerek bu sayede hem kuramın alana sunacağı katkının görülebileceğini hem de mecaz nazariyesinin tekrar etraflıca ele alınmasının sağlanacağını dile getirir.

* İyi konuşma, sözle inandırma yeteneği, bir şeyde gizli olan derin anlam (<https://sozluk.gov.tr/?ara=belagat>).

** İcâz, "veciz ve özlü söz söylemek, az lafızla çok anlam ifade etmek, birçok anlamı az lafızda toplamak" demektir. İcaz, belâgat ilminde bir sanattır (DKS 2015: 288).

Kuşkusuz, Kur'an-ı Kerim gibi kutsiyet arz eden bir metnin tercüme ve tefsiri geleneksel belâgat ve tefsir usulü ile birlikte çok yönlü düşünülmesi ve ele alınması gereken metotları beraberinde getirir. Fakat yeni yaklaşımlar, özellikle dil bilimsel metotlar göz ardı edilmemelidir. Bu noktada metaforik bulgu ve çözümler birçok araştırmaya konu olduğu gibi tercüme dilleri için de bir metot seçeneği sunmaktadır.

Kur'an'daki mecazların ve metaforların araştırılması ve yorumlanması, Kur'an'ın dilsel güzelliğini keşfetmeye yönelik retorik geleneğine dayanır. Retorik yaklaşımın ana odağı, Kur'an'daki mecaz ve metaforların üslup güzelliği, estetik çekicilik ve psikolojik etki açısından incelenmesidir. Öte yandan kavramsal metafor teorisi, kavramların deneyimsel bağlantılarına odaklanarak Kur'an'daki geleneksel metaforların dilsel ifadede kullanımını araştırmaktadır (Sardaraz-Ali 2021: 98).

4. KUR'AN'DAKİ KAVRAMSAL METAFORLAR VE TÜRKÇE KUR'AN TERCÜMELERİNDEKİ ART ZAMANLI GÖRÜNÜMLERİ

4.1. Karanlık Metaforu

4.1.1. Dalâlet Karanlıktır

(... وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ...) (En'âm 6/39)

Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir (En'âm 6/39).

Tablo 1.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Anlar kim yalganka tut(t)ılar biziñ belgülerimizni kulakı ağırlar ağınlar karanlıkuluklar içinde	karanlıkuluklar	belgüleri yalganka tut- (dalâlet)
HaT	Anlar kim yalganga nisbet kıldılar âyetlerimizi; sağırlar takı ağınlar, karanlıkuluklar içinde	karanlıkuluklar	âyetleri yalganga nisbet kıl- (dalâlet)
EAT	Anlar kim yalan duttılar âyetlerimizi; sağırlardır daki dilsizlerdir, karanlıkuluk içinde	karanlıkuluk	âyetleri yalan dut- (dalâlet)
TT	Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir	karanlıklar	âyetleri yalanla- (dalâlet)

Dalâlet; gizlemek, kaybolmak, sapmak, unutmak ve doğru yolu bulamamak gibi anlamlara gelir. “İman” kavramını karşılayan hidayetin zıddı olan dalâlet, hak din İslamiyet'ten sapmak, uzaklaşmak veya helal kılınan sahayı aşarak haram kılınana yönelmek şeklinde tarif edilebilir (DKS 2015: 111-112; Tunç 1993: 428). İnsanlar nasıl ki karanlıkta yollarını bulamaz ya da yollarından yanlış yere saparlarsa dalâlet içinde bulunan insanlar da hak ve batılı ayıramazlar. Hakikatin dışına çıkarak kulluğun gerektirdiği niteliklerden uzaklaşırlar. Karanlık ve dalâlet ilişkisinin öne çıktığı Kur'an metninde ve tercümelerinde, iki kavram arasında epistemik eşleşmeler söz konusudur. Ayet bağlamında, karanlık kavram alanı içerisine dâhil edilebilecek *ışık, görme, yol* kavramları dalâlet kavram alanı içerisinde yer alan *iman, ayet, doğru yol* kavramları ile bilişsel düzeyde eşleşmektedir. Karanlık, somut manada ışığın bulunmama durumudur. Görme, ancak ışığın varlığıyla mümkün olabilmekte; somut dünyanın algılanması, tanınması ve tecrübe edilmesi diğer duyularla birlikte görme algısıyla gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle ışığın bulunmaması ve dolayısıyla gözün algılama işlevinin ortadan kalkması; doğru ile yanlışın, iyi ile kötünün, gerçek ile gerçek olmayanın ayırt edilememesine yol açar. Bu eşleşme, kaynak alanda bulunan karanlık kavramı ile hedef alanda yer alan dalâlet kavramı arasındaki metaforik ilişkiye delalettir.

Ayetteki ظلمات (zulumat) sözcüğü, “karanlık” kavramını karşılayan ظلمت (zulmet) sözcüğünün çoğuludur. Sözcüğün karşılığı KaT, HaT ve TT'de Kur'an'daki orijinal yapısına uygun bir biçimde çoğul olarak verilmiştir. EAT'de ise sözcüğün tekil şekli olan “karanlık” tercih edilmiştir (bk. Tablo 1).

4.1.2. Tehlike Karanlıktır

(قُلْ مَنْ يُنذِرُكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ...) (En'âm 6/63)

De ki: *Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak “Eğer bizi bundan kurtarırsan and olsun şükredenlerden olacağız” diye dua edersiniz* (En'âm 6/63).

Tablo 2.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Kim kutgarur silerni yazı karankuluklarındın takı tenjiz karankuluklarındın	karankuluklar	yazı takı tenjiz (tehlike)
HaT	Kim kutgarur sizni yaban karangkuluklarındın takı tengizning?	karangkuluklar	yaban takı tengiz (tehlike)
EAT	Kim kurtarur sizi yazı karanjuklarındın, dakı denizün?	karanjuluklar	yazı dakı deniz (tehlike)
TT	Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki?	karanlıklar	kara ve deniz (tehlike)

Müfessirlere göre bu ayette geçen kara ve denizle alakalı karanlıktan maksat, insanların karşılaştıkları tehlikeler ve felaketlerdir (Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/En'%C3%A2m-suresi/852/63-64-ayet-tefsiri>). Kaynak alanda yer alan karanlık kavramı; bilinmezlik ve dolayısıyla korkuyu içeren bir anlam alanına sahiptir. Karanlığın kavram alanına giren *ışsızlık*, *bilinmezlik* ve bunlarla ilişkili bir şekilde anlam alanına eklenen *üzüntü*, *sıkıntı* ve *karışıklık* ile hedef alandaki *tehlike* kavramı ayet bağlamında metaforik olarak yapılandırılmıştır. Tehlike kavramı, burada insanların zaafalarını, acizliklerini ve bundan kaynaklı içine düşecekleri manevi tehlikeleri ifade etmektedir.

Tarihî dönemlerde yapılan Kur'an tercümelerinde kaynak alanda yer alan kavramın bire bir tercüme edildiği görülmektedir. Hedef alandaki *tehlike* kavramı, KaT ve EAT'de, "açık arazi, ova, ıssız kır" anlamına gelen *yazı* kavramıyla işaretlenirken HT'de ıssızlığı ve uzaklığı anlatan *yaban* kavramıyla karşılanmıştır. Tarihî lehçelerdeki *yazı* ve *yaban* kavramının, TT'deki *kara* kavramına nazaran kavramsal alandaki tehlike kavramını çağrıştırmaları bakımından ayet bağlamında daha doğru bir karşılık olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, Kur'an'da geçen metaforik göndermenin tarihî dönemlerde metaforu ve metaforu oluşturan kavramsal alanı yansıtmak üzere tercih edildiği görülmektedir. Tarihî lehçelerdeki Kur'an tercümelerinde tercih edilen kavramlar, aynı zamanda Türkçenin kavram zenginliğinin ve çeşitliliğinin de göstergesidir (bk. Tablo 2).

4.2. Aydınlik Metaforu

4.2.1. İman Aydınliktır/Işıktır

(... وَاللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ...)

Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar (Bakara 2/257).

Tablo 3.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Tanrı dostı turur anların kim kergündiler çıkarur olarnı karankuluklardın yarukluk tapa.	yarukluk	anların kim kergündiler (inananlar)
HaT	Tanrı anların dostı kim bittiler, çıkarur anları karankulukdın yarukluk tapa.	yarukluk	anların dostı kim bittiler (büt-) (inananlar)
EAT	Tanrı arka viricisidür anların kim iman getürdiler; çıkarur anları karankuluklardan aydınlık dapa.	aydınlık	anların kim iman getürdiler (inananlar)

TT	Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.	aydınlık	inananlar
----	---	----------	-----------

Allah'a iman edenlerin yolu aydınlık olur, Allah bu kullarını karanlıklardan çıkarıp nura ve aydınlığa kavuşturur; inananların akli karışıklıklardan uzak ve zihni berrak olur. Allah'tan başka şeyleri Tanrı edinenler ise nur yerine zulmet, aydınlık yerine karanlık, huzur yerine huzursuzluk ile karşı karşıya kalır (Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/264/257-ayet-tefsiri>). Kur'an'da *aydınlık* ve *karanlık*, en genel ifadesiyle iman ile küfür gibi birbirine zıt kavramların referansı olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Aydınlık, Kur'an-ı Kerim'de metaforik olarak "Allah", "Allah'a iman", "peygamber", "İslami öğretisi" ve "ilahi kitap/Kur'an-ı Kerim" kavramlarını karşılarken (Berrada 2006: 62) karanlık; "inançsızlık", "küfür", "yanlış yolu benimseme" gibi olumsuz kavramları belirtmektedir (Mohamed 2014: 93). İncelenen ayette *aydınlık* kavramı, ışık ve açık olanı temsil eden bir anlam alanına sahiptir. Belirsizliğin, bilinmezliğin, vesvese ve şüphenin tersine aydınlık, aynı zamanda berraklığı ve düzeni de karşılar. *Aydınlık* kavramının metaforik anlamının oluşumunda hakikat ve gerçeğe ulaşmanın duyular, özellikle de görme duyusu sayesinde gerçekleşmesi belirleyici olmuştur. Işık, cisimlerin göz tarafından algılanıp tanınmasını sağlayan fiziksel bir enerjidir. Görme, ışık sayesinde mümkündür. Metaforik sistemde, hedef alanda yer alan iman ise ayet bağlamında Allah'a tabiiyeti ifade eder; dolayısıyla iman; huzur, düzen ve zihin berraklığı şeklinde bir anlam alanına kavuşmuş olur. Ele alınan ayette inananlar ile inkâr edenler arasındaki fark aydınlık-karanlık zıtlığıyla örneklenmektedir. Tarihî tercümelerde kaynak ve hedef alanlarda yer alan kavramlar, döneme özgü farklı Türkçe sözcüklerle karşılanırsa da aralarında anlamsal farklılıklar bulunmamaktadır (bk. Tablo 3).

4.3. Örtü/Perde Metaforu

4.3.1. Gece Elbisedir/Örtüdür

(وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِيَسَآءَ... (Furkân 25/47)

Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan, O'dur (Furkân 25/47).

Tablo 4.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Ol idi ol kıldı silerke tünni kedim örtüg udıgını	örtüg	tün
HaT	Ol ol kim kıldı sizge tünni örtgen takı uykunı ölüm	örtgen	tün
EAT	Ol Ol'dur kim eyledi size giceyi ton, dakı uykuyu dıñlenmeklik	ton	gice

TT	Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan...	örtü	gece
----	---	------	------

Bu ayette, insanın içinde yaşadığı doğa olaylarındaki yaratıcı güce işaret eden ontolojik düzenden ve bu düzeni kuran, sürdüren ilahi yasalardan birine örnek verilmekte; bu suretle, insanlar Allah'a imana ve hidayet yoluna çağrılmaktadır (Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Furk%C3%A2n-suresi/2900/45-50-ayet-tefsiri>). Buradaki metaforik ifadenin temelini, kaynak alanda yer alan *elbise* (لِبَاسًا) kavramı ile hedef alandaki *gece* (الَّيْلُ) kavramı arasındaki ontolojik eşleşmeler oluşturmaktadır. *Elbise*; herhangi bir nesneyi gizleyen, kaplayan/kapsayan, örten ve koruyan bir kavram özelliği ile karşımıza çıkarken gece de karanlıktan kaynaklı varlıkların görülmesini engelleyen kaplayıcı/kapsayıcı, gizleyici ve örten bir kavrama işaret eder. İki kavram arasındaki ontolojik ilişki; gizlemek, kaplamak/kapsamak ve örtmek kavramlarına dayanmaktadır.

Metaforik ifadenin kaynak alanını KaT, HaT ve TT'de kaynak dildekenden (Kur'an-ı Kerim metni) farklı bir şekilde *ört-* fiil kökünden türetilmiş ve "örtü, örten şey" anlamına gelen farklı yapıdaki sözcükler oluşturmaktadır. Söz konusu tercümelere ilgili kavramların Türkçeye çevirisinde, sözcüksel bağlamdan ziyade kaynak alan ile hedef alan arasında kurulan metaforik ilişkinin esas alındığı anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, yukarıda EAT dışında zikredilen tercümelere GECE ÖRTÜDÜR metaforunun temelinde Kur'an'daki GECE ELBİSEDİR metaforu bulunmaktadır. Kaynak alandaki *elbise* ile hedef alandaki *gece* kavramı arasında kurulan "örtme" ilişkisi tercümelere metaforik ifadenin kaynağını oluşturmaktadır. EAT'de ise diğer Türkçe Kur'an tercümelerinden farklı bir yöntem takip edilerek metaforik ifade kaynak dildeki (libas→ton "giysi/elbise") şekliyle tercüme edilmiştir (bk. Tablo 4).

4.3.2. Gaflet Örtüdür

(لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ) (Kâf 50/22)

Andolsun sen bundan gaflette idin; derhal biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir (denir) (Kâf 50/22).

Tablo 5.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Erдің ök örtüg içinde mundın açtıımız sendin örtügünни.	örtüg	örtüg (gaflet)
HaT	Takı irding gaflet içinde mundın; açtuk sindin örtügünни.	örtüg	gaflet
EAT	Bayık oldun ıdı gaflatda bundan; pes giderdük sendin örtünü.	örtü	gaflet

TT	Andolsun sen bundan gaflette idin; derhâl biz senin perdeni kaldırdık.	perde	gaflet
----	--	-------	--------

Gaflet; yeterli ölçüde dikkat ve özen gösterilmediği için bir şeyi unutma, dalgınlık ve unutma dışında bir şeyi terk ve ihmal etme, aldanma, boş bulunma ve bilinçsizlikle fark etmeme gibi anlamlara gelir (Apaydın 1996: 284). Kişinin irade ve idrak zayıflığını ifade eden gaflet kavramı, Kur'an'da insanların fiil ve davranışlarını anlatmak için kullanılmıştır. İnsanların Allah'ı ve ayetlerini, ahireti unutmaması, dinî vecibeleri terk etmesi, aklını, gözünü, dilini ve kulaklarını gerçekleri anlamada ve görmede kullanmaması, ahireti terk etmesi olarak ele alınmaktadır (DKS 2015: 192-193). Bu yönüyle gaflet; örtü kavramıyla *gizlemek*, *ihmal etmek*, *kapatmak* açısından kavramsal alanda eşleştirilmektedir. Diğer bir tabirle gaflet, örtü kavramı üzerinden somutlaştırılarak metaforik sistemde yeniden yapılandırılmaktadır.

Tarihî lehçelerde (KaT, HaT ve EAT) kaynak alanda tercih edilen *örtüg/örtü* sözcüğü, Kur'an'da geçen ve "örtü, kapak" anlamına gelen (غَطَاءٌ) kelimesinin bire bir karşılığı olarak Türkçeye çevrilmiştir. Ancak, TT'de ele alınan tercümede Türkçe karşılık olarak *perde* sözcüğü tercih edilmektedir (bk. Tablo 5). *Perde* ve *örtü* kelimeleri ayetteki *gaflet* kavramı bağlamında karşılaştırıldığında, *örtü* kelimesinin daha yerinde bir çeviri olduğu söylenebilir. *Perde*, anlam alanı itibarıyla daha çok gizleme ya da ayırma işlevine yönelik bir kullanım özelliği taşıyarak *örtü* kavramı ihata altına almak, baskılamak, kaplamak, işlevsiz kılmak anlamları ile gaflet sözcüğünün kavram alanına metaforik olarak daha uygun düşmektedir.

4.4. Ölüm Metaforu

4.4.1. Cehalet/Küfür/Şirk Ölümdür

(أَوْ مَنْ كَانَ مُبْتَلًى فَآخِيبْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي ...)

Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir (En'âm 6/122).

Tablo 6.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Azu ol kişi kim erdi ölüg tirgüzdimiz anı kıldımız anar anar yarukluk yöriyür anıñ birle kişiler içinde andag kim anıñ menizlig karanlık içinde.	ölüg	(cehalet/küfür/şirk)
HaT	Ol kim irse mü kim irdi ölüg, tirgüzdük anı; takı kılduk anga yaruk, yöriyür anıñ birle	ölüg	(cehalet/küfür/şirk)

	kişiler içinde; ol kim irse mengizlig kim anung sıfatı karangkuluklar içinde.		
EAT	Dakı ol kim oldı ölü ya'ni kafır, pes dirilttük anı; dakı eylediik aña aydınlık kim yürir anuñ ıla adamlar içinde: ancılaym mıdur kim beñzeri anuñ karañuluklar içinde	ölü	(cehalet/küfür/şirk)
TT	Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?	ölüm	(cehalet/küfür/şirk)

Müminlerin İslâm'ı kabul etmeden önceki durumları tıpkı ölümler gibi hayır ve faydadan uzak, yoksun bir hâldir. Küfür ve şirk, insanların hak ve batılı ayırmasının önünde bir engeldir. İslâm'ın nasip olduğu insanlar yeniden doğmuşçasına gerçekle gerçek olmayanı, yararlı olanla yanlış ve zararlı olanı ayırt etmeye başlar (Diyaret Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/En'%C3%A2m-suresi/911/122-ayet-tefsiri>). Yaşamın sonu olan ölüm; aynı zamanda işlevsizliği, yoksunluğu ve fayda anlamında bir engeli de temsil etmektedir. Küfür/cehalet içinde bulunan insan, ölü bir varlık gibi ne kendisine ne de başkasına fayda sağlama yetisine sahiptir. Metaforik sistemde, ayette geçen *ölüm* kavramı kaynak alanı, yine ayette işaret edilen *küfür/cehalet* kavramı da hedef alanı oluşturmaktadır. Böylelikle bilişsel düzeyde ölümle ilgili kavram alanına dâhil edebileceğimiz “son, yoksunluk ve faydasızlık” gibi kavramlar, şirk içerisindeki insanların durumunu ifade eden “faydadan uzak, yoksun bir hâl” ile eşleştirilmektedir. Tarihî Kur'an tercümeleri dâhil günümüz tercümesinde de metaforik ilişki aynı sözcüklerle işaretlenmiştir (bk. Tablo 6).

4.4.2. Uyku Ölümdür

(وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ ...) (Enam 6/60)

Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi diriltten (uyandıran) O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir (En'âm 6/60).

Tablo 7.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Ol ol idi canıñızları alur tünle...	canıñızları alur (ölüm)	(uyku)
HaT	Takı ol ol kim öldürür sizni tünle...	öldürür (ölüm)	(uyku)
EAT	Dakı oldur kim alur canunuzu sizün, gice ya'ni uykuda...	canunuzu alur (ölüm)	(uyku)

TT	Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan)...	öldüren (ölüm)	(uyku)
----	---	----------------	--------

Ayette uyku, “öldürme”; uykudan uyanma ise “diriltme” kavramları ile ifade edilmiştir. Uyku ve uyanma kavramları için *vefat* ve *ba’s* kökünden fiiller kullanılarak uyku-ölüm ve uyanma-yeniden dirilme arasındaki ruhî ve fizyolojik benzerliğe dikkat çekilmektedir. Uyku sırasında duraksayan çeşitli bedenî ve psikolojik faaliyetler, uyanma ile yeniden normale dönmektedir. Bu durum bir bakıma *ölüm* ve *yeniden dirilmeyi* hatırlatmaktadır. Ayette öldürme (uyutma) ve diriltme (uyandırma) fiilleri, Allah’a nispet edilerek insanın uyuması ve uyanmasının kendi iradesine bağlı olmadığını öne çıkarmaktadır (Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/En'%C3%A2m-suresi/849/60-ayet-tefsiri>).

Fiziksel hareketsizlik, bilinçsizlik gibi insanın ölüm hâline ilişkin bilgisi ve tecrübesi, *uyku* kavramının *ölüm* ile kavramsallaştırılmasında etkili olmuştur. Uyku, insanın dış uyaranlara karşı hem bilinç hem de etkinlik düzeyinde savunmasız kaldığı, farkındalığının ve tepkisinin ortadan kalktığı durumu ifade eder. Ölüm de uykuya benzer bir şekilde insanların biyolojik etkinliğinin, dolayısıyla dünyada varoluşunun fiziksel olarak sona erdiği durumu karşılamaktadır. Metaforik sistemde *uyku* ve *ölüm* kavramları; bilinçsizlik, tepkisizlik, fizikî yetkinliğin ortadan kalkması, dış dünya ile algı düzeyinin kesintiye uğraması gibi ontolojik uygunluklarla eşleşir. Bu ayette “ölüm-tekrar diriliş” gerçeği, “uyuma-uyanma” ilişkisi ile kavramsallaştırılmaktadır. *Ölüm* ile *uyku* kavramları arasındaki metaforik ilişki, genelde ölümden uykuya doğru bir aktarımla ifade edilirken burada tersi istikamette uykudan ölüme bir aktarım görülmektedir. Kur’an’da, burada ele alınan UYKU ÖLÜMDÜR metaforunun tersine, metafizik bir olgu olan ölümün uyku gibi deneyimsel bir kaynak alan aracılığıyla ifade edildiği ÖLÜM UYKUDUR metaforu da bulunmaktadır (Kur’an’da yer alan ÖLÜM UYKUDUR metaforuyla ilgili örnekler ve ayrıntılı açıklamalar için bk. Sardaraz- Ali 2016; Sardaraz-Ali 2019). Her iki metaforda da kaynak alan ile hedef alan arasındaki ontolojik eşleşmeye dayanan haritalama simetriktir.

Kaynak alandaki *ölüm* kavramı ele aldığımız tercümelerde iki farklı söylemle karşımıza çıkmaktadır. KaT ve EAT’de örtmece şeklinde *can al-* birleşik fiiliyle karşılanırken HaT ve TT’de ise doğrudan *öl-* fiili tercih edilmiştir (bk. Tablo 7).

4.5. Araç-Gereç/Eşya Metaforu

4.5.1. İdrak Maddedir (İdrak Mühürlenebilen Bir Eşyadır, İdraksizlik Mühürlenmektir)

(... **خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ**...) (Bakara 2/7)

Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünya ve ahirette) büyük bir azap vardır (Bakara 2/7).

Tablo 8.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Tamga urdı tañrı köñülleri üze kulakları üze közleri üze örtüg tutgak.	tamga urul(mak)	(idraksizlik)
HaT	Müñr urdı Tangrı köñülleri üze takı kulakları üze, takı közleri üze örtüg bar.	müñr urul(mak)	(idraksizlik)
EAT	Müñr urdı Tañrı, gönülleri üzere anlaruñ, dakı kulağı üzere anlaruñ; dakı gözleri üzere anlaruñ örtüdü.	müñr urul(mak)	(idraksizlik)
TT	Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.	mühürlen(mek)	(idraksizlik)

Kur'an-ı Kerim'de, insanlara ait yanlış-doğru; iyilik-kötülük gibi tercihler ve hakikate kapılarını kapamaları çoğu ayette Allah'a nispet edilmektedir. Fakat insanları yanlış, günaha sevk eden Allah değildir. Bilakis kendilerine Allah tarafından ihsan edilen irade, tercih, güç gibi nitelikleri iyi ya da kötü yönde kullanan insandır (Diyaret Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/14/7-ayet-tefsiri>).

Ayette söz edilen doğruyu-yanlış, iyiyi-kötüyü ayırt edememe durumu yani bilinçsizlik, idrak yetisinin kaybı; duyu organlarının işlevsizleşmesiyle ifade edilmektedir. İnsanların dünyayı ve çevrelerini algılamasını sağlayan duyu organları, mental sürecin ilk basamağını oluşturur. Sonraki aşamalarda gerçekleşen algı, duyu ve düşünce gibi olgular, temelde duyu basamağındaki verilerle doğrudan ilgilidir. Buna göre görme, işitme gibi duyulardaki aksaklıklar veya yetersizlikler; düşünce, bilinç, karar verme, tepitte bulunma gibi bilişsel süreci sekteye uğratabilmektedir. Ayette bu durum kalp ve kulakların mühürlenmesi, gözün perdelenmesi şeklinde metaforik bir ifade ile karşımıza çıkmaktadır. *Mühür vurul-/mühürlen-/perdele-*; somut maddeler üzerinde uygulanan eylemlerdir. Gözlerin hakikati görmemesi; kulakların işitmemesi dolayısıyla düşünce ve duyu planında sembolik bir anlam ifade eden kalbin de idraktan yoksun olması, İDRAKSİZLİK MÜHÜRLENMEKTİR metaforunu ortaya çıkarmaktadır. İdraksizliğin veya bilinçsizliğin *mühürlenmek* şeklinde şemalanması; dil düzleminde Allah tarafından insanlara bahşedilen iradenin somut bir madde olarak tasarımı ile ilişkilidir.

Ayette geçen (ختم "tıkamak, mühürlemek, damgalamak") (Arapça-Türkçe Sözlük, <https://pauacle.com/artr/index.php>) sözcüğü KaT'de *tamga ur-* birleşik fiiliyle karşılanırken HaT ve EAT'de *müñr ur-* birleşik fiili, TT'de ise *mühürlen-* fiili tercih edilmiştir. KaT, HaT ve EAT'de yardımcı fiiller yoluyla oluşturulan terimin TT'de yapım eki vasıtasıyla karşılanması dikkat çekicidir. Bu durum, Türkçenin dinî söz varlığı oluşturmadaki hareket tarzına bir örnek teşkil etmektedir (bk. Tablo 8).

4.5.2. Takva Elbisedir

(يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسَ التَّقْوَىٰ ذَلِكَ خَيْرٌ... (A'râf 7/26)

Ey Âdem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecelbise yarattık. Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindedir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi) (A'râf 7/26).

Tablo 9.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	İndürdimiz siler üze kedim örter uwutunızlarını yuñ tawar saknukluk kedimi	kedim	saknukluk
HaT	İndürdük sizing üze ton, örter avretleringizni; takı bezek tonı takı saknukluk tonı.	ton	saknukluk
EAT	Bayık indürdük üzerünuze ton ya'ni yağmur inmek sebebiyle, örter ud yirlerünüzi; ya salih amel, ya çalış tonı	ton	salih amel/çalış tonı
TT	Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecelbise yarattık. Takvâ elbisesi..	elbise	takva

“İttika” sözcüğünün isim şekli olan “takva”, iman edip emir ve yasaklara uyarak Allah'a karşı gelmekten sakınmak, dünya ve ahirette zarar verecek, azaba sebep olabilecek söz, davranış ve inanç gibi her türlü günahdan sakınmaktır (DKS, 2015, 347). Ayette takva ile hayâ kavramı ilişkilendirilmekte; hayâdan günah işleme meylini dizginleyerek günahdan uzaklaştıran, koruyucu bir erdem olarak bahsedilmektedir (Türkiye Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/A'r%C3%A2f-suresi/980/26-ayet-tefsiri>).

Ele alınan ayette *takva* kavramının günah ve kötülüklerden koruyucu, engelleyici özelliği, *elbise* kavramı üzerinden somutlaştırılmaktadır. TAKVA ELBİSEDİR şeklindeki metaforik söylemin kaynak alanında yer alan *elbise* ile hedef alanındaki *takva* kavramı arasındaki haritalama şu şekilde gerçekleşmektedir: Elbise, vücudu dış etkenlerden korur; takva, günahdan korur. Elbise ayıpları, kusurları örter, gizler; takva da insanları günaha sevk eden düşünce ve davranışlardan uzak tutarak imanı korur. Elbise insanın görünüşüne, estetiğine olumlu bir katkı sağlar; takva da inananların amellerini güzelleştirir.

Tarihî Kur'an tercümelerinde metaforu oluşturan kaynak ve hedef alanda farklı kavramlardan yola çıkıldığı görülmektedir. *Takva* terimi; KaT, HaT'de *saknukluk* sözcüğü ile ve EAT'de *çalış/salih amel* sözcükleri ile Türkçeleştirilirken TT'de Arapça aslı olan *takva* sözcüğü ile karşılanmıştır (bk. Tablo 9).

4.5.3. Eşler Elbisedir

(أَجَلٌ لَكُمْ لِبَلَّةِ الصَّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نَسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ ...) (Bakara 2/187)

Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Sizin kendinizi sıkıntıya sokmakta olduğunuzu Allah bilmiş, töbenizi kabul etmiş ve sizi başışlamıştır (Bakara 2/187).

Tablo 10.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Halal kılındı silarka tegme ruza tüni kawuşmak uragutlarınızka anlar kedim ol silarka silar kedim anlarka	kedim	uragutlar (eşler)
HaT	Halal kılındı sizge rûze tüninde cima kılmak uvutsuzlaşmek, yani tişilerinizge. Anlar ton turur sizge takı siz ton turur siz anlarga.	ton	tişiler
EAT	Halal olmadı size oruç gicesi, ol nesene kim adın eyitmek çirkindür; avratlarınuz dapa. Anlar tondur sizün; dakı siz tonsız anlaruñ.	ton	avratlar
TT	Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz	elbise	kadınlar (eşler)

Yahudilerin ve Hristiyanların âdetlerinden etkilenen bazı sahâbilerin ramazan gecelerinde eşleriyle yakınlaşmanın câiz olmadığını zannetmeleri neticesinde bazı yanlış anlamalar ve sıkıntılar baş göstermekte idi. Oruç ibadetinin farz kılınmasının ardından bu gibi yanlış anlamaları ortadan kaldıran ve sınırları tayin eden bu ayet indirilmiştir. Güneşin batmasıyla başlayan gece boyunca yemek, içmek, cinsî temas vb. bütün mubah şeyler serbesttir (Türkiye Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/194/187-ayet-tefsiri>). Oruç ibadetinin temel alındığı bu ayette *elbise* kavramı, tıpkı TAKVA ELBİSEDİR metaforunda olduğu gibi yine koruyan, örten, gûnahtan alıkoyan anlamıyla yer almaktadır. Ele alınan ayette kaynak alandaki *elbise* ile hedef alandaki *eş* kavramı arasında kavramsal bir aktarım söz konusudur. Eşler arasındaki yakın ilişki, elbise ile onu giyen arasındaki yakınlıkla tasvir edilmektedir. Elbise, insanı sıcak-soğuk gibi dış etkilerden koruma, kusurları örtme özelliklerinin yanı sıra insanın toplumdaki imajını da belirleyen bir eşyadır. Bu açıdan toplumda inançlara, yerine, zamanına, genel örf, adet ya da geleneklere uygun giyinmek toplumsal kabulün öncül şartlarındandır. İki kavram arasındaki haritalamada gûnahtan ve yanlış yola sapmaktan alıkoyma, uygunluk, yakınlık ve ihtiyaç duyma noktasında kavramsal bir eşleşme söz konusudur.

Tarihî Kur'an tercümelerinde kaynak ve hedef alandaki kavramlar arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Kaynak alandaki Arapça (لباسٌ “giyecek”) sözcüğü, KaT'de *kedim*, HaT ve EAT'de *ton*, TT'de ise *elbise* sözcüğü ile karşılanır. Hedef alandaki (نساء “kadınlar”) sözcüğünün tercümesinde de tarihî dönemler arasında farklı tercihler söz konusudur (bk. Tablo 10).

4.6. Hastalık/Engel Metaforu

4.6.1. Münafıklık Hastalığıdır

(فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ...) (Bakara 2/10)

Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır (Bakara 2/10).

Tablo 11.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Anlarının köngülleri içinde bir ig turur arturdu anlarka tañrı igni.	ig	(münafıklık)
HaT	Köngülleri içinde sökellik bar takı arturdu anlarga Tañrı sökellikni.	sökellik	(münafıklık)
EAT	Gönülleri içinde sayrulukdur ya'ni münafıklık; pes arturdu -ya artursun- anlara Tañrı, sayruluğı.	sayruluk	(münafıklık)
TT	Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır.	hastalık	(münafıklık)

Kalp, ruh ve beden sağlığı açısından önemli bir yere sahiptir. Kur'an-ı Kerim dilinde *kalp* genelde vicdan, iman ve ahlâkın merkezi anlamları ile kullanılmaktadır. Münafıklık, ahlaksızlığın göstergesidir (Türkiye Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/17/10-ayet-tefsiri>). Kur'an'da kalp, dilsel olarak parça-bütün ilişkisi ile insanı da temsil eder. Anlama, muhakeme etme, kavrama aracı olan kalp, aynı zamanda insanın gerçek niyetini ve inancını, insana ait iyi-kötü her türlü duyguyu içinde barındıran kapsayıcı bir madde olarak somutlaştırılmaktadır (Abu Libdeh 2015: 144).

Münafık, din ıstılahında kalben inanmadığı hâlde inkârını gizleyip dili ile inandığını söyleyen, mümin görünen kimselerdir. Münafıkların bilindik tavırları süslü konuşmalar, yalancılık, sözünde durmama, emanete hıyanet gibi davranışlardır (DKS 2015: 495). Hastalık, vücudun düzenli ve normal işleyişinin bozulması, sağlığın sekteye uğramasıdır. Bedenî hastalıklar kendini insanların çeşitli fizikî yeterliliklerini gösterememesi şeklinde emarelerle gösterir. Manevi hastalıkların da bedenî hastalıklarda olduğu gibi çeşitli emareleri, sonuçları bulunur. Hastalık kavramıyla

metaforlaştırılan münafıklığın da işaretleri ahlaksızlık, ikiyüzlülük, yalancılık, şüphe, nifak gibi daha birçok benzer olumsuz davranışlardan oluşur. Münafıklık ile hastalık arasında kurulan metaforik ilişki somutlaştırma şeklindedir. Münafıklık ile hastalık arasındaki kavramsal eşleşme, iki kavram için de geçerli olan işaretler, benzerlikler üzerinden gerçekleşmektedir.

Tarihî Kur'an tercümelerinde ayette geçen ve kaynak alanı oluşturan (مَرَضٌ "hastalık") kavramının çevirisinde farklı sözcükler (ig, sökellik, sayruluk, hastalık) tercih edilmiştir. Aynı kavramı karşılayan farklı sözcüklerin bulunması, Türkçenin söz varlığı çeşitliliğinin de göstergesi olarak ele alınabilir (bk. Tablo 11).

4.7. Ticaret/Alışveriş Metaforu

4.7.1. Dünya Hayatı Bir Alışveriştir

(إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ... فَاسْتَبَشِرُوا بِنِعْمَتِ اللَّهِ الَّتِي بِاتَّعْتُمْ بِهَا ...) (Tevbe 9/111)

Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşmışlar, öldürürler, ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaattir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır (Tevbe 9/111).

Tablo 12.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Bütünlükün tanrı satgın aldı mü'minlerdin etözlerini malların kim anlarka ol uçmah ... küweniñler satgıñızlar birle ol kim satgıñızlar anıñ birle.	etözler, malla (dünya hayatı)	satgılaş(mak)
HaT	Hakikat üze Tanrı satgın aldı bitgenlerdin tenlerini takı mâllarını, munung birle kim anlarga uçmak ... Sewününg satgıñız birle, ol kim satg kılıñız anıñ birle	tenler, mâllar (dünya hayatı)	satg kılış(mak)
EAT	Bayık Tanrı satın aldı müminlerden neflerini dakı mallarını, ana kim, bayık anlaruñ uçmak çalışalar Tanrı yolında ... Pes sevinüñ satnuza, ol kim satı eyledüñüz anıñ ıla.	nefsler, mallar (dünya hayatı)	satı eyle(mek)
TT	Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır ... O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin	can, mal (dünya hayatı)	alışveriş

Ayette, ölümü ve öldürmeyi göze almanın ancak Allah'ın rızasını kazanma amacı taşıdığı takdirde bir değer ifade edeceği belirtilmektedir (Türkiye Diyanet Vakfı Meali,

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1346/111-ayet-tefsiri>). İnananlar için kâr ya da kazancın sadece dünya ile sınırlı olmadığına dikkat çekilen ayette mutluluk anlayışının dünyevî hazlardan ibaret olmadığı fikri, satış sözleşmesi benzetmesinden yola çıkılarak işlenmektedir. İnsanların dünya hayatında işledikleri amellerin karşılığını ahirette mükâfat veya ceza olarak alacaklarını ifade eden bağlamda, ameller ve dünya hayatında karşılaşılan imtihan vesileleri *ticaret* kavramıyla somutlaştırılmıştır. Dünya hayatında yaşanan can ve mal kayıpları, Allah'ın inanlara ihsan ettiği mükâfat araçlarıdır. “Satın al-”, “alışveriş”, “kazanç/kâr” gibi ticaretle ilgili kavramlar ayette dünya hayatında insanlara imtihan vesilesi olarak sunulmuş *can* ve *mal* gibi kavramlar üzerine haritalanmıştır. Başka bir deyişle iman ve iman gerektirdiği davranışları göstermek, büyük bir kazanç olarak nitelenmektedir. İnsan, Allah rızasını kazanmak için maddi dünyanın geçici zevklerinden ve nimetlerinden vazgeçmek zorundadır.

Tarihî Kur'an tercümelerinde, kaynak alandaki (الْفُسْهُمُ) sözcüğünün çevirisinde *etöz*, *ten*, *nefs* ve *can* şeklinde farklı sözcükler tercih edilirken (الْمَوَالِهُ) sözcüğü ortak bir tercihle *mal* sözcüğü ile karşılanmıştır. Hedef alandaki (بِئْتِغَمٌ “alışveriş”) sözcüğü; KaT, HT ve EAT'de *sat*- fiil kökünden türetilmiş sözcüklerle, TT'de ise *alışveriş* sözcük grubu ile tercüme edilmiştir (bk. Tablo 12).

4.8. Kalp Metaforu

4.8.1. Kalp Katı Bir Maddedir (İman Etmeyen Kalp Katı Maddedir/Taşdır)

(ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ...) (Bakara 2/74)

(*Ne var ki*) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır (Bakara 2/74).

Tablo 13.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Könlünjizler anda kedin ol taşlar teg azu takı katıgrak.	katıgrak/taşlar	(iman etmeyen) köngüller
HaT	Köngülleriniz andın songra, ol taşlar mengizlig, yâ takı katıgrak.	katıgrak/taşlar	(iman etmeyen) köngüller
EAT	Pes ol gönüller taşlar gibidür ya katıkrakdur katıklıkdın yana.	katıkrak/taşlar	(iman etmeyen) gönüller
TT	Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır.	katı maddedir /taşdır	(iman etmeyen) kalp

Kalp kelimesi Kur'an-ı Kerim'de; bilgi üretmek, hakikati, iyiyi, kötüyü, doğru ve yanlış birbirinden ayırmak anlamları ile akli da ifade etmektedir. Bu ayette ise

İsrâiloğulları'nın birtakım ibretlik durumlara rağmen yine düşüncesiz, anlayışsız hâle geldikleri, isyan ettikleri anlatılmaktadır (Türkiye Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/81/74-ayet-tefsiri>). Tefsirde de ifade edildiği gibi *kalp*; bilgi, hakikat, iyilik, kötülük, doğruluk, yanlışlık gibi melekelerin ayırımı yapan bir konumda ele alınmaktadır. *Kalp* belirtilen özellikleriyle aynı zamanda duygu ve hislerin de kaynağıdır. Dolayısıyla metaforik manada taşlaşan, katlaşan kalp; *anlama* ve *kavrama* melekelerini kullanamaz hâle gelmeyi belirtir. "Katlaşmak" kavramı; esnekliğini kaybetmek, form değiştirerek sahip olduğu birtakım işlevleri yerine getirememek anlamlarını taşır. Doğada esnek ya da akışkan bir maddenin katı hâle gelmesi, taşıdığı birtakım meziyetlerin, niteliklerin ortadan kalkmasıyla sonuçlanır. Ele alınan ayette, kalbin asıl işlevinin yukarıda sayılan melekelerden ibaret bir aklı da temsil ediyor olması, aynı zamanda metaforik manada katlaşmasıyla birlikte bu niteliklerini yitireceği anlamına işaret eder. Kavramsal haritalamada, *katlaşma* hâli birtakım *aklî melekelerin ortadan kalkması* hâli ile eşleştirilmektedir.

Tarihî lehçelerde yapılan Kur'an tercümelerinde Arapça *kalp* sözcüğünün karşılığı olarak *köngül/gönül* sözcüğü tercih edilmiştir. Bu kullanım, bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır. Türkçe *köngül/gönül* sözcüğü, "sevgi, anlayış, idrak, bilgi ve hakikati kavrama gibi duygu ve algıların kaynağı"dır. *Köngül/gönül* sözcüğünün anlam alanı, *kalp* sözcüğünün Kur'an'daki kullanımıyla daha çok örtüşmektedir (bk. Tablo 13).

4.9. Yönelim Metaforu

4.9.1. Takva Yukarıdır

(... وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ...) (Bakara 2/212)

Kâfir olanlar için dünya hayatı câzip kılındı. (Bu yüzden) onlar, iman edenler ile alay ederler. Oysa ki, (iman edip) inkârdan sakınanlar kıyamet gününde onların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız lütufta bulunur. (Bakara 2/212).

Tablo 14.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Anlarını kim kertgündiler anlarını korkdılar olarda üstün ol kıyamet kün.	üstün (yukarı)	anlarını kim kertgündiler (takva)
HaT	Takı anlar kim sakındılar, onlarıng üzerende kıyâmat kün.	üze (yukarı)	anlar kim sakındılar (takva)
EAT	Dakı anlar kim sakındılar, onlarıng üzeredür kıyamet günü.	üzere (yukarı)	anlar kim sakındılar (takva)
TT	Oysa ki, (iman edip) inkârdan sakınanlar kıyamet gününde onların üstündedir.	üst (yukarı)	iman edenler (takva)

İnkârcılar ile takva sahiplerinin kıyaslandığı bu ayette, takva sahipleri üstünlük kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Kıyamet gününde Allah'ın lütuflarına mazhar olacak kimselerin konumu, dünyevi ve somut bir kavram olan *üst/üzeri* kelimeleri ile yapılandırılmaktadır. Diğer bir deyişle, maddenin varlığına ait bir özellik olan yön ve konum nitelikleri, ahirette mükafatlandırılacak kişilerin derecesine işaret etmektedir. Bu kavramsal ilişkiden hareketle İYİ OLAN YUKARIDIR/YUKARIDADIR genel yönelim metaforuna bağlı olarak TAKVA YUKARIDIR/YUKARIDADIR yönelim metaforuna ulaşılır. Diğer ontolojik metaforlardan farklı olarak yönelim metaforları, kültürel ve geleneksel yaklaşım tarzını daha çok yansıtmaktadır (Kövecses 2005: 262). Ontolojik metaforlarda hedef alan ile kaynak alan arasında benzetme, yakınlaştırma, karşılaştırma gibi anlam ilişkileri belirgin bir şekilde tespit edilebilirken yönelim metaforlarında bu ilişki yönle ilgili kavramlara yüklenen anlamlara dayalı gerçekleşir.

Türkçe Kur'an tercümelerinde, *takva* kavramının çevirisinde sözcüğün anlamına/tanımına uygun göndermeler tercih edilmiştir. Bunun sebebi, sözcüğün ayet bağlamına göre anlam alanındaki değişimlerdir (bk. Tablo 14).

4.9.2. Alçakgönüllülük Kanadı İndirmektir (Alçakgönüllülük Aşağı Yönelimlidir, Korumak Kanat Açmaktır)

(وَ الْخَفِضُ لِهَٰمَا جَنَاحَ النَّارِ مِنَ الرَّحْمَةِ ...) (İsrâ 17/24)

Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et (İsrâ 17/24).

Tablo 15.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Kudı kutgıl olar ekkige uçuzluk kanatını.	kudı kut- uçuzluk kanatı	(alçakgönüllülük)
HaT	Takı aşak kılğıl ol ikisinge, horluknung kanatın rahmetdin.	aşak kıl- horluknung kanatı	(alçakgönüllülük)
EAT	Dakı yumşak eyle ol ikiye, horlık yanın, esirgemekden ötürü.	yumşak eyle- horlık yanı	(alçakgönüllülük)
TT	Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger.	kanat ger-	(alçakgönüllülük)

İslam'da insanın anne ve babasına karşı göstermesi gereken saygı, tevazu ve merhametin ifade edildiği ayette metaforik anlatım dikkat çekmektedir. Ayette emir yapısı şeklinde ifade edilen birleşik bir metafor vardır. Yapılan ilk benzetmeye dayalı

karşılaştırma, anne ve babasına merhamet eden, onları seven, koruyup kollayan *evlat* ile kanatlarını açarak yavrularını koruyan *kuş* arasındadır. İkinci metafor ise *tevazu/alçakgönüllülük* ve *tevazunun/alçakgönüllülüğün kanadı* ifadesinde bulunmaktadır. Bu ifadede *alçakgönüllülük/tevazu* kavramı, *kanatların indirilmesi* (اَخْفِضْ) şeklinde *aşağı* yönde bir hareket olarak belirtilir. (لَهُمَا جَنَاحٌ رَفَعٌ) “yükseklik” sözcüğünün zıddıdır. Aynı zamanda ayetteki (جَنَاحٌ “kanat”) kelimesinin sıfatı durumundaki “küçülme” anlamına gelen (الذَّلُّ) kelimesi de hedef alandaki *alçakgönüllülük* kavramına işaret eder. Buna göre *alçakgönüllülük/tevazu* kavramı, *indirmek* sözcüğüyle somutlaştırılmaktadır.

Tarihî lehçelerdeki çevirilerde Kur'an-ı Kerim metnine daha uygun bir söylem takip edilmektedir. TT'de söz konusu metaforik söylem *kanat ger-* deyiimiyle karşılanırken tarihî Kur'an tercümelerinde ve Diyanet İşleri'nin yeni mealinde *tevazuyla kanat indir-* şeklinde çevrilmiştir (bk. Tablo 15).

4.10. Bitki Metaforu

4.10.1. Söz Ağaçtır

(... مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ) (İbrahim 14/24)

Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti) (İbrahim 14/24).

Tablo 16.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Bir arıg söz hurma yığacı teg anıñ köki bek bekümiş turur anıñ butakı üstün hava içinde.	hurma yığacı	arıg söz
HaT	Arıg kelime, arıg yığaç mengiz; anıñ köki tölengen takı anıñ butakı kök içinde.	arıg yığaç	arıg kelime
EAT	Geleci aru yani “Lâ-ilâhe illa'llâh” kelimesi, ağaç gibidür aru yani hurma agacı; göki berkdür, daki budagı gökdedür.	aru ağaç/hurma ağacı	geleci aru
TT	Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)	güzel ağaç	güzel söz

Ayette “güzel söz” den maksat, Allah’ın varlığına ve birliğine imanın ifadesi olan “kelime-i tevhid”dir (Türkiye Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0br%C3%A2h%C3%AEm-suresi/1774/24-25-ayet-tefsiri>). Ayette geçen *güzel söz* ile *ağaç* kavramları arasında metaforik bir ilişki söz konusudur. Metaforik sistemde iki kavram arasında benzerliğe dayalı bir eşleşme/haritalama gerçekleşmekte; kelime-i tevhid ve nitelikleri, ayette *ağaç* kavramı

ile somutlaştırılmaktadır. Ağacın dallanıp budaklanması ve meyve verebilmesi için kökünün sağlam olması gerekir. Kelime-i tevhid gibi güzel ve faydalı bir söz de kalpteki imanın tezahürüdür. İman ile ağacın kökü, kavramsal açıdan bu haritalamayı oluşturur. Söz konusu haritalamada; ağacın meyveleri ve faydası kalpteki imanın neticeleri ile, ağacın bakımı ve sulanması da faydalı ameller ve ilim ile eşleşmektedir. Ayette *güzel söz* yani kelime-i tevhid, kökü yerde sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç olarak tasvir edilir. Buna göre ağacın sabit kökü, müminlerin imanlarının sağlamlığını gösterirken ağacın gökyüzüne ulaşan dalları ise müminlerin sağlam inançları ve güzel amelleriyle mükâfata ulaşmalarına, cennete erişmelerine işaret etmektedir. Metaforik ifade aynı zamanda İYİ OLAN YUKARIDIR/YUKARIDADIR yönelim metaforunu da içerir.

Ele alınan ayetteki metaforik ifade, en genel şekliyle müminin gerçek mahiyetini ve onun güzel söz ve eylemlerinden oluşan amellerini anlatmaktadır. Ayette hem söz hem de ağacı nitelendiren ve köken itibarıyla “güzel, hoş, leziz” anlamlarına gelen (*طَيِّبَةٌ*) kelimesi kullanılır. Sözcük Arapça anlamına da uygun olarak tarihî Kur’an tercümelerinde “temiz, saf” anlamına gelen *arığ/aru* sözcüğüyle karşılanmıştır. Ancak ayette (*طَيِّبَةٌ كَشَجَرَةٍ* “güzel, hoş ağaç”) şeklinde geçen ifade, KaT ve EAT’de mealen “hurma ağacı” olarak çevrilirken HT’de *arığ yığaç* “temiz, güzel ağaç”, TT’de ise *güzel ağaç* şeklinde çevrilmiştir (bk. Tablo 16).

4.11. Ateş Metaforu

4.11.1. Haram Ateştir/Yetim Hakkı Ateştir

(إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ...) (Nisâ 4/10)

Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir (Nisâ 4/10).

Tablo 17.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Bütünlükün anlar kim yeyürler atasız anasızlar tawarını küçeyü ol kim yeyürler karınları içinde ot ol.	ot	atasız anasızlar tawarını ye(mek) (haram)
HaT	Hakikat üze anlar kim yiyürler yetimlerin mallarını, küçün hakikat üze yiyürler karınları içinde ot.	ot	yetimlerin mallarm yi(mek) (haram)
EAT	Bayık anlar kim yirler yetimler malların, haksuz; bayık yirler karınları içinde od.	od	yetimler mallarm yi(mek) (haram)
TT	Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar.	ateş	yetimlerin mallarını ye(mek) (haram)

Yasak anlamına gelen haram sözcüğü, dinî bir terim olarak açık bir şekilde yapılmaması istenen fiilleri karşılar. Haramın tespit ve tayin yetkisi sadece Allah'a aittir. Bu konuda insanların herhangi bir yetkisi yoktur. Ayette de belirtildiği üzere yetim hakkı yemek, haram olan fiillerdendir. Allah'ın yapılmamasını istediği, sakıncalı eylem ve davranışlar olan *haram* kavramı, *ateş* kavramıyla metaforik bir düzlemde somutlaştırılmıştır. Haram işleyen insanları ahirette bu olumsuz amellerinin karşılığı olarak bir ceza beklemektedir. Cehennem sözcüğünün kavram alanında genel olarak *azap*, *ceza* ve *ateş* gibi diğer kavramlar da yer alır. Burada *ateş*, metonimik olarak cehennemi dolayısıyla işlenen haramların sonucu olan azabı ve cezayı karşılar. Diğer bir metaforik ilişki de daha maddesel boyutta altı çizilen, gasp edilen yetim mallarının *ye-* fiiliyle kavramsallaştırılmasıdır. *Ye-* sözcüğü, temel anlamda yiyecek türünden somut varlıklar için kullanılan bir fiildir. Ele alınan ayette mal, mülk türünden metaların gasp edilerek harcanması *ye-* fiiliyle ifade edilmiştir.

4.12. Azık Metaforu

4.12.1. Takva Azıktır

(... خَيْرَ الرِّزْقِ النَّفْسِ ...) (Bakara 2/197)

... (Ey müminler! Ahiret için) azık edinin. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten) sakının. (Bakara 2/197).

Tablo 18.

	Metin	Kaynak alan	Hedef alan
KaT	Azık alımlar azıkda yegreki saknukluk turur.	azık	saknukluk
HaT	Takı azık alıng; hakikat üze azıkning yahşırakı saknukluk.	azık	saknukluk
EAT	Dakı azıklanun, bayık azık yigregi sakınmaktır	azık	sakınmak
TT	Azık edinin. Biliñ ki azığın en hayırlısı takvâdır.	azık	takvâ

Hac ibadetini konu alan bu ayette, takva “en hayırlı azık” şeklinde nitelendirilmektedir. Tefsirde, “azık edinin” ifadesi ayet bağlamında maddi hazırlığı da kapsayacak şekilde takva şartını gerçekleştirme şeklinde yorumlanmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı Meali, <https://kuran.diyane.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/204/197-ayet-tefsiri>). Takva; şirk, küfür ve nifaktan korunmak; büyük günahları işlemekten, küçük günahlarda ısrar etmekten kaçınmak, dinî görevleri, farzları yerine getirmek; Allah'tan başka kalbi meşgul edecek şeylerden uzaklaşıp Allah'a yönelmektir (DKS 2015: 247).

Takva sahibi olan kul, ahirette nimetlere kavuşacaktır. *Azık*, kavramsal olarak iki mekânı barındırır. Birinci mekân, yiyecek, içecek gibi ihtiyaçlara ulaşılabilen kaynak;

ikincisi ise *azık* olarak temin edilen ihtiyaçların kullanılacağı mekândır. İki kavram arasındaki kavramsal eşleşmede; birinci mekân dünyayı, ikinci mekân ise ahireti karşılarken *azığı* oluşturan yiyecek, içecek gibi ihtiyaçlar da *takvayı* sağlayan amelleri, hâl ve davranışları karşılamaktadır. Buna göre soyut bir kavram olan *takva*, *azık* kavramıyla somutlaştırılmaktadır.

Hedef alanda bulunan takva kavramı, tarihî Türk lehçelerinde yapılan Kur'an tercümelerinde *sakin-* fiilinden türetilmiş *sakinukluk* sözcüğüyle karşılanmıştır. Takvanın tanımı göz önünde bulundurulduğunda, bu kavramın metaforun oluşumundaki temel eşleşmeyi de daha doğru şekilde ifade ettiği söylenebilir. Kur'an tercümelerinde ve dinî metinlerde Arapça ifadelerle anlaşılır Türkçe karşılıklar bulma çabası, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri ilk dönem olan Karahanlı Türkçesinden itibaren görülmektedir. Bu çabanın örneklerini sonraki dönemlerde, farklı coğrafyalarda gelişim gösteren Türkçenin diğer lehçelerinde de takip etmek mümkündür (bk. Tablo 18).

SONUÇ

Bu makalede, Kur'an-ı Kerim'de tespit edilen metafor örnekleri Lakoff ve Johnson (1980) tarafından öne sürülen ve "Kavramsal Metafor Teorisi" olarak bilinen teorik çerçevede ele alınarak incelenmiş; söz konusu metaforların farklı zaman ve coğrafyalarda yapılmış Türkçe Kur'an tercümelerindeki karşılıkları mukayese edilmiştir. Çalışma Kur'an'da yer alan bütün metaforları ele alma amacı taşıyan bir araştırma olmadığı için Kur'an'daki metaforların oluşumu ve özellikleriyle ilgili genel yargılarda bulunmak mümkün değildir. Bununla birlikte ele alınan metaforlar, kaynak ve hedef alanları bakımından analiz edildiğinde, kaynak alandaki kavramların çoğunlukla somut, hedef alandakilerin ise soyut kavramlar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Metaforların doğası ile yakından ilişkili olan bu sonuç, kavramsal metaforların somut olmayan, anlaşılması ve açıklanması zor kavramları belirtme, soyut olanı somutlaştırma yönüne işaret eder.

Kur'an-ı Kerim'de tespit edilen metaforların kaynak alanları çoğunlukla İslami inanç ve düşünce sistemine ait kavramlar ile insan ve dünya hayatının çeşitli niteliklerinden oluşmaktadır. Dalâlet ve hidayet, iman, takva, haram, iyi ve kötü ameller, küfür/şirk, münafıklık/müşriklik gibi İslami inanç ve düşünce sistemiyle ilgili kavramlar; gaflet, idrak, uyku hâli, kalp gibi insani nitelikler; tehlike, gece ve genel anlamda dünya hayatı gibi fizikî hayata ait unsurlar, Kur'an'da metaforik kavramlarla ifade edilmektedir. Metaforlar, kavram ve imaj arasında çeşitli açılardan ilişki kurulmasıyla kavramın tanımlanmasını ve daha net bir şekilde belirtilmesini sağlar. Bu açıdan Kur'an-ı Kerim'deki metaforların başlıca iki amaca hizmet ettiği sonucuna varılabilir: Birincisi, ele alınan konuyu ilgi ve dikkat çekici kılarak verilmek istenen mesajın etkili bir şekilde iletilmesini ve hedef kitlenin/okurun aktif olarak Kur'an'a

dâhil edilmesini sağlamak; ikincisi ise bilinmeyen, fiziksel olarak varlık göstermeyen, açıklanması ve anlaşılması güç kavramların bilinen ve deneyimlenen bir kavram yoluyla idrak edilmesini kolaylaştırmak, anlaşılabilir hâle getirmek.

Kur'an-ı Kerim'deki metaforların dikkat çeken bir diğer özelliği de aynı kaynak alanın farklı kavramları belirtmek için kullanılabilmesidir. Örneğin içinde bulunduğu bağlama göre *karanlık* kavramı; Kur'an'da dalâlet, tehlike (bk. Bölüm 4.1.); *aydınlık* kavramı; iman, Allah, peygamber, Kur'an-ı Kerim, İslami öğretisi (bk. Bölüm 4.2.); *elbise* kavramı; gece, eş, takva (bk. Bölüm 4.3.1., 4.5.3., 4.5.4.) gibi farklı hedef alanların kavramsallaştırılmasında kaynak alan olarak tespit edilebilmektedir. Bu durumun tam tersi de mümkündür. Başka bir ifadeyle, hedef alandaki bir kavramın kaynak alanda farklı kavramlarla işaretlendiği de görülür. Örneğin *kalp* kavramı (bk. Bölüm 4.8.), Kur'an'da bağlamına göre katı bir madde, kilitlenebilen bir madde, kapsayıcı bir madde vb. şekillerde metaforik nitelik gösterebilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de tespit edilen metaforların tarihî dönemlere ait Türkçe Kur'an tercümelerindeki görünümü ele alındığında, söz konusu tercümelerin hem Kur'an'ın işaret ettiği anlamı doğru bir şekilde ortaya koyma hem de metaforu net bir şekilde belirtme açısından titiz davrandıkları söylenebilir. İncelenen tercümelerde çoğunlukla kaynak dildekiyle aynı imajların hedef dilde yeniden üretilmesi için sözcüksel bire bir tercüme yöntemi takip edilmiştir. Kaynak dildeki metaforun hedef dilin kültüründe aşinalığa sahip olması koşuluyla aynı kavramlara karşılık gelecek sözcüklerle ve eş kavramsallaştırmalarla üretilmesi, kutsal metinlerde yer alan metaforların tercümesi için en uygun stratejidir (Ereksoussi 2014: 89). Bunun nedeni, biçimde yapılacak herhangi bir değişikliğin anlamın yapılandırılmasında da kaçınılmaz olarak değişikliğe yol açmasıdır. Metaforun sözcüksel bire bir tercümesi en yaygın ve uygun tercüme stratejisi olmakla birlikte bu yöntem, hedef dilde metaforun örtülü anlamının net bir şekilde anlaşılmasını ve kavranmasını zorlaştırabilmektedir (Najjar 2012: 241).

Metaforların karşılığında Türkçe Kur'an tercümelerinde daha az tercih edilmekle birlikte başvurulan bir diğer yöntem, metaforun benzetme ile veya metaforik ilişkinin açık bir şekilde belirtilmesiyle ifade edilmesidir. Bu tür tercüme stratejisinde orijinal anlamın bütünü değil ancak bir kısmı hedef dilde yeniden üretilir. Bu tercüme yöntemi, incelediğimiz EAT ve TT dönemine ait Kur'an tercümelerinde görülmektedir. UYKU ÖLÜMDÜR metaforunun tercümesinde (bk. Bölüm 4.4.2.) EAT'deki *...daki öldür kim alır canunuzu siziün gece yani uykuda...* "...ve odur ki gece sizin canınızı alır yani uykuda..." tercümesinde orijinal metinde bulunmayan, ancak metaforun hedef dilde anlaşılır kılınmasını sağlamak amacıyla "yani uykuda" eklentisi ve TT'deki "geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan)" kısmında metaforun parantez içi benzetme ile belirtilmesi, bu tercüme stratejisine örnektir.

Kur'an'daki metaforlara, tercümelerde Türkçe karşılık bulmada izlenen bir diğer yöntem ise, orijinal dildeki metaforun hedef dilde farklı bir kavramsallaştırmaya

dayalı başka bir metaforla ifade edilmesidir. Bu tür tercümelerde orijinal dilde metaforu oluşturan kaynak ve hedef alandaki kavramlar sözcüksel, bire bir tercümeyle çevrilmez; hedef dilde aynı kavram veya anlam alanı içerisinde yer alan, metaforik ilişkiyi daha açık bir şekilde gösteren başka bir kavram seçilerek yeni bir kavramsallaştırma yapılır. Örneğin GECE ELBİSEDİR metaforunda (bk. Bölüm 4.3.1.) kaynak alan orijinal dilde لباس "elbise") kelimesidir. Bu metafor KaT, HaT ve TT Kur'an tercümelerinde orijinal dildeki karşılığıyla değil metaforun oluşumunu da açıklayan örtü kavramıyla ifade edilmiştir.

Metaforların karşılanması hangi tercüme stratejisinin tercih edileceği yapılan tercümenin türü ile de doğrudan ilgilidir. İlk dönem Türkçe Kur'an tercüme satır altı/arası teknikle yapılan, Arapça sözcüklerin tek tek Türkçe karşılıklarının verilmesi esasına dayalı "bire bir" tercümelerdir. Bu tür Kur'an tercümelerinde metaforlar doğrudan sözcük karşılıklarıyla belirtilmektedir. Ele alınan Kur'an tercümelerinden KaT ve HaT, satır altı/arası tercüme türündedir. Dolayısıyla söz konusu tercümelerdeki metaforlar, bire bir kelime karşılığı verilerek imajın aynı şekilde üretilmesine dayanmaktadır. Kur'an'ın Türkçeye tercümesinde kullanılan diğer yöntemler arasında tefsirli tercüme ve tefsirler yer alır. Bunlardan tefsirli tercüme, satır altı/arası tercüme ile tefsir arasında bir ara tür sayılabilir. Bu tür tercümelerde satır altı/arası Kur'an tercümelerinde olduğu gibi kelimesi kelimesine, bire bir çeviri yapılmakla birlikte tercüme edilen ayetin anlaşılmasını sağlayacak ek açıklamalar da eklenebilmektedir. Çalışmaya dâhil edilen EAT Kur'an tercümesini bu teknikle yapılmış bir tercüme olarak değerlendirmek mümkündür. Tefsir türündeki Kur'an tercümelerinde ise tercüme edilecek ayet bir bütün olarak ele alınmakta, sözcüksel karşılıklar yerine ayetin ifade etmek istediği anlam ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Tefsirlerde tercüme edilen bölümün daha net anlaşılması için ek açıklamalara, kıssalara sıklıkla başvurulur. Metaforların tercüme edilmesi açısından tefsirli tercümelerde ve tefsirlerde, satır altı/arası Kur'an tercümelerinden farklı yöntemler takip edilebilmektedir. Bu tür tercümelerde metaforik ifadelerle ait benzetme ilişkisinin açıkça belirtildiği, metaforun anlaşılmasını sağlayacak ek izahların yapıldığı görülür. Bu tür ek açıklamalar, tercümede kaçınılmaz olan anlam kaybını telafi etmek ve orijinal metnin hedef dilde daha net anlaşılmasını sağlamak için kullanılan telafi yöntemleridir.

İncelenen örneklerde Kur'an tercümelerinde metaforu oluşturan hedef alan ve kaynak alandaki sözcüklerin Türkçede bulunan farklı eş anlamlı sözcüklerle karşılanabildiği görülmektedir. Örneğin MÜNAFIKLİK HASTALIKTIR metaforunda (bk. Bölüm 4.6.1.) kaynak alanda yer alan مرض "hastalık, illet") sözcüğü KaT'de *ig*, HaT'de *sökellik*, EAT'de *sayruluk* ve TT'de *hastalık* sözcükleriyle karşılanmıştır. Bu durum iki çıkarımı akla getirir. İlki, farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yapılan Türkçe Kur'an tercümelerinde müellife özgü eş anlamlı sözcük tercihi; ikincisi, Türkçede coğrafya ve zamana bağlı olarak ortaya çıkan varyantlaşmaya dayalı farklılıklar. Kur'an tercümelerinde aynı kavramın farklı eş anlamlı kelimelerle

karşılanması, Türkçenin söz varlığının zenginliğini ve çeşitliliğini göstermesi açısından önemlidir.

Türkçe Kur'an tercümelerinde tespit edilen bir diğer tercüme yöntemi, kaynak dildeki kelimelerin orijinal yapısıyla değil Türkçede farklı anlam ve anlatım özellikleriyle belirtilebilmesidir. Bu hususta özellikle metaforların tercümesinde, çokluk ekinin kullanılıp kullanılmamasında nispeten daha rahat bir tutumun sergilendiği söylenebilir. Örneğin DALÂLET KARANLIKTIR metaforunda (bk. Bölüm 4.1.1.), orijinal metinde kaynak alan çokluk hâlde olmasına karşın (ظلمات "karanlıklar") EAT Kur'an tercümesinde kavramın teklik şeklinin (karanlık) tercih edildiği görülür. Bu durum farklı ifade tarzlarının tercih edilmesinde de söz konusu olabilmektedir. Ele aldığımız UYKU ÖLÜMDÜR metaforunun (bk. Bölüm 4.4.2.) Türkçe tercümelerinde bu yöntemin bir örneği bulunur. Söz konusu metaforun kaynak alanı olan *öl-* fiili (يَتَوَفِّيكُمْ "sizi öldüren"), HaT ve TT'de orijinal metindeki sözcüğün tercümesiyle karşılanırken KaT ve EAT'de sözcük hedef dilde birleşik fiil yapılı bir örtmeceyle (*can al-*) işaretlenmiştir.

Türkçe ve Arapça arasındaki dil bilimsel ve kültürel farklılıklar, Kur'an tercümesinde pek çok zorluğu beraberinde getirir. Dil bilimsel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan sözcüksel boşluklar, farklı diller arasındaki tercümede anlam kaybına neden olabilmektedir. İslamiyet'in ve Arap kültürünün yakından tanınması, bu kültürel çevreye aşinalığın artması Türkçe Kur'an tercümelerindeki sözcük seçiminde de kendini göstermektedir. Bu açıdan ele alınan metaforların kaynak ve hedef alanlarındaki sözcüklerin Türkçe Kur'an tercümelerinde karşılanma biçimi değerlendirildiğinde; KaT ve HaT gibi özellikle ilk dönem Kur'an tercümelerinde metaforu oluşturan sözcüklerin çoğunlukla Türkçe sözcüklerle, EAT'den başlamak üzere özellikle TT'de metaforu oluşturan kelimelerin daha da artan bir oranda Arapça ve Farsça sözcüklerle karşılanıldığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki metaforların kavramsal metafor teorisi ile açıklanması ve bunların Türkçe Kur'an tercümelerindeki görünümünün incelenmesi Türkçe literatür için yeni bir araştırma alanıdır. Bu çalışma ile dikkatlerin konuya çekilmesi ve bu alandaki çalışmaların artırılması ve teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Metaforik analizler, Kur'an'ın Türkçeye çevirisinde, özellikle anlamın doğru aktarılmasında bir metot niteliği taşımaktadır. Bu manada, "Kavramsal Metafor Teorisi"nin Kur'an'daki dil bilimsel ve kavramsal araştırmalara olan ilgiyi canlandırması ve Kur'an'daki kavramların sistematik olarak sınıflandırılmasını sağlayacak incelemelere kaynaklık etmesi umut edilmektedir.

KISALTMALAR

bk.: *bakınız*

DKS: *Dinî Kavramlar Sözlüğü*
DVM: *Diyanet Vakfı Meali*
EAT: *Eski Anadolu Türkçesi*
HaT: *Harezmi Türkçesi*
KaT: *Karahanlı Türkçesi*
TT: *Türkiye Türkçesi*

KAYNAKÇA

- ABU LİBDEH, A. J. (2015). "Metaphor and Action Embodiment in the Glorious Quran". *Arab World English Journal*, 6/3: 136-156.
- APAYDIN, Y. H. (1996). "Gaflet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 13: 284-285.
- BAYLU, C. (2023). "Kur'an-ı Kerim'deki Kinayeli İfadeler ve Türkçe Meallerdeki Tercümeleleri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13: 1126-1146.
- BERRADA, K. (2006). "Metaphors of Light and Darkness in the Holy Quran: A Conceptual Approach". *Basamat*, 1/1: 45-64.
- BULUT, A. (2006). "Kur'an'daki Çok Anlamlı Kavramların Türkçe'ye Çevirisi Sorunu (İsraf Kavramı Örneği)". *Diyanet İlmî Dergi*, 42(1): 79-94.
- CERRAHOĞLU, İ. (2020). *Tefsir Usûlü* (36. Baskı). Ankara: TDV Yayınları.
- CHARTERIS-BLACK, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.
- ÇETİN, E. (2022). "Tarihî Dönem Türkçe Kur'an Tercümelerinde Deyimler: Fatıha ve Bakara Sureleri". *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 737-765.
- Dinî Kavramlar Sözlüğü* (2015). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- EREKSOUSSİ, Z., KHEİR H. (2014). "The Translation of Qur'an Metaphors: Procedures and Examples". *Um Al-Qura University Journal of Languages and Literatures*, 13: 48-99.
- GİBBS, R. W. (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HACIMÜFTÜOĞLU, N. (2015). "Belâgat İlmî ve Kur'an". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1: 9-36.
- HUNSTON, S., THOMPSON, G. (2000). *Evaluation in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- KNOWLES, M., MOON, R. (2006). *Introducing Metaphor*. London: Routledge.
- KOÇ, T. (1995). "Din Dili Olarak Kur'an Dili". 1. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu Bildirileri 3-5 Şubat 1995. Ankara: Fecri Yayınları, 278-288.
- KÖK, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2)*, İnceleme-Giriş-Metin-Dizin. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖVECES, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford&New York: Oxford University Press.
- KÖVECES, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

- KÖVEÇSES, Z. (2010). *Metaphor*. Oxford: Oxford University Press.
- LAKOFF, G. (1993). "The Contemporary Theory of Metaphor". *Metaphor and Thought* (ed. Andrew Ortony). Cambridge: Cambridge University Press, 202-251.
- LAKOFF, G. (2008). "The Neural Theory of Metaphor". *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* (ed. Raymond W. Gibbs). Cambridge: Cambridge University Press, 17-38.
- LAKOFF, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- LAKOFF, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- LAKOFF, G., Turner, M. (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- MOHAMED, M. T. (2014). "The Metaphor of Nature in the Holy Quran: A Critical Metaphor Analysis (CMA)". *Journal of Arabic and Human Sciences*, 7/3: 83-100.
- NAJJAR, S. A. (2012). *Metaphors in Translation: An Investigation of a Sample of Qur'an Metaphors with Reference to Three English Versions of the Qur'an*. (PhD thesis). Liverpool John Moores University.
- NEWMARK, P. (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- ÖNLER, Z. (2009). "Karahanlı Dönemi Metinlerinde İnançla İlgili Türkçe Terimler". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1): 187-197.
- PUNTER, D. (2007). *Metaphor*. London: Routledge.
- SAĞOL, G. (1993). *An Inter-Linear Translation of the Qur'an into Khwarazm Turkish. Introduction, Text, Glossary and Facsimile. Part I: Introduction and Text*. Harvard: Harvard University Press.
- SARDARAZ, K., Ali, R. (2016). "Conceptualisation of Death and Resurrection in the Holy Quran: A Cognitive-Semantic Approach". *Journal of Nusantara Studies*, 1/2: 11-24.
- SARDARAZ, K., ALİ, R. (2019). "A Cognitive-Semantic Approach to the Interpretation of Death Metaphor Themes in the Quran". *Journal of Nusantara Studies*, 4/2: 219-246.
- SARDARAZ, K., ALİ, R. (2021). "Dichotomy of Language & Thought in the Interpretation of Metaphor in the Quran". *Journal of Nusantara Studies*, 6/1: 95-117.
- ŞİMŞEK, Y. (2017). "Meşhed Nüshası Türkçe Kur'an Tercümesinin Söz Varlığı Üzerine Notlar". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 42: 97-111.
- TOPALOĞLU, A. (1976). *Muhammed Bin Hanza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi, Giriş ve Metin*. 1. Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TUNÇ, C. (1993). "Kur'an ve Sünnet'e Göre Dalâlet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8: 428-429.
- ÜNLÜ, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73 235v/2-450r/7)*, *İnceleme-Giriş-Metin-Dizin*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÜNLÜ, S. (2007). "İlk Türkçe Kur'an Tercümelerine Göre Esmâ-i Hüsnâ". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2: 215-285.
- ÜNLÜ, S. (2011). "İlk Türkçe Kur'an Tercümelerinde Uhrevi Yer Adları". *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(2): 985-1032.
- ÜŞENMEZ, E. (2006). "Türkçe İlk Kur'an Tercümesi ve Tercümedeki İslâmî Terimlerin Türkçe Karşılıkları Üzerine". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1: 89-99.
- DEN BROECK, R. V. (1981). *The Limits of Translatability Exemplified by Metaphor*. Leuven: Acco.
- YAŞAR, H. R. (2022). "Kavramsal Metafor Kuramı'nın Kur'an Çalışmalarına Dâhil Edilmesi: Eleştirel Literatür Değerlendirmesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 26/2: 561-581.

İnternet Kaynakları

Arapça Sözlük: <https://pauctle.com/artr/index.php> (28 Ekim 2023).

Diyabet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim, Kur'an Yolu Meali ve Tefsiri:
<https://kuran.diyabet.gov.tr/Tefsir/> (17 Ekim 2023).

Türkçe Kur'an Mealleri: <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=1&ayet=1> (09 Ekim 2023).

Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/?ara=belagat> (21 Nisan 2023).